

A permi nyelvek főnévragozási típusainak kérdéséhez[◊]

1. A mai permi nyelvekben a főnevekhez három grammatikai kategória kapcsolódik: a számjelölés, a birtokos személyragozás és az esetragozás. Ezek összefüggésben vannak egymással, pontosabban a számjelölés és a birtokos személyragozás hatással lehet arra, hogy milyen esetragot használunk. Az esetragok között egyes és többes számban alig van eltérés, a különbség főleg az accusativus és az illativus eseteiben jelenik meg. Ennek alapján azonban még nem különíthetünk el két főnévragozási típust. Viszont a birtokos személyragos vagy birtokos személyrag nélküli főnevek ragozását a mai permi nyelvekben mind a tudományos, mind az iskolai nyelvtanok két külön főnévragozásként tárgyalják: az egyik az egyszerű (a főnév birtokos személyrag nélküli), a másik a birtokos ragozás (a főnév birtokos személyraggal van ellátva).

2. Az udmurt morfológiát az orosz grammatika alapján leíró 18. századi nyelvtankönyvek tagadják a főneveknek végződésük szerint eltérő ragozását. Ennek megfelelően az első udmurt nyelvtankönyvben megjegyzik: „A votják nyelvben a főnévnek csak egy ragozási típusa van”, de azt is megállapítják, hogy „a votják nyelvben a főnévnek az alanyesetben többféle végződése van: *a, e, u, ŷ, o, y, ы, ю, я, іѡ, ъ, ъ*” [Soč.: 1]. A második nyelvtankönyv szerzője, M. Mogilin ezt írja: „Olyan egyszerű és szegényes a votják nyelv, hogy csak egy főnévragozása van, minden szó az ismert ragokat kapja. A főnevek végződései igen különbözőek: egyesek magánhangzókra végződnek, *a*-ra, ide tartozik a *я* is; az *ε*, amelyhez hozzátartozik a *ѣ*; az *і*, ide tartozik az *ы* is; az *o* és a *іѡ*; az *y* és a *ю*. A többi szó pedig különböző mássalhangzókra végződik...” [Mogilin 1786: 14–15]. Viszont már az első udmurt nyelvtankönyvben sem marad észrevétlenül a birtokos szuffixumok és az esetragok összekapcsolódásának különös volta. A tankönyv az egyes ragokkal bemutatja a birtokos személyragokat is, például: „A votják főnevekhez instrumentális esetben *-энъ* járul, amelynek a jelentése '-val/-vel'. Több változata is van: *энь, энѣмь, энѣдъ, энѣзъ, энѣмы, энѣды, энѣзы*. Például: *сяскаэнь* 'virággal', *мынѣмь сяскаэньмь* 'az én virággal', *тынѣдъ сяскаэньдъ* 'a te virággal', *солэнь сяскаэньзъ* 'az ő virágjával', *милямь сяскаэньмы* 'a mi virágunkkal', *тылядъ сяскаэньды* 'a ti virágokkal', *соѡсьлэнь сяскаэньзы* 'az ő virágjukkal’” [Soč. 1775: 3–4]. Viszont a példaként szolgáló főnévragozási paradigmákban elsősorban a birtokos személyragos formákat adják meg (Nom. *тылядъ пиды* 'a ti fiatok', Gen. *тылядъ пидылэнь* 'a ti fiatokat', Dat. *тылядъ пидылы* 'a ti fiatoknak', Acc. *тылэстыдъ пиде*зъ* 'a ti fiatokat', T. *тылядъ пиды* 'a ti fiatok', Instr. *тылядъ пѣэньды* 'a ti fiatokkal' [Soč. 1775: 8]) stb., és az egyszerű főnévragozási formák kivételként szerepelnek, mint a birtokos személyragos alakok változatai. (Instr. *мынѣмь пѣэнь* vagy *пѣэньмь* 'az én fiammal' [Soč. 1775: 5]; Instr. *мынѣмь тельэньмь/тельэнь* 'az én erdőmmel' [Soč. 1775: 9]) stb.

◊ A tanulmány a következő cikk magyar nyelvű változata: К вопросу о типах склонения имен существительных в пермских языках // Пермистика 6: Проблемы синхронии и диахронии пермских языков и их диалектов. Сборник статей. Ижевск, 2000, С. 73–87. Fordította O. V. Ignatieva.

A permi nyelvekben tudomásom szerint elsőként 1884-ben F. J. Wiedemann kezelte önálló típusként a birtokos ragozást az egyszerű ragozás mellett: „Es gibt im Syrjänischen wie im Wotjakischen zweierlei Declinationen, die des einfachen und die des mit Personal- oder Possessivsuffixen verbundenen Substantivs...”¹ [Wiedemann 1884: 114].

A 20. század elején megjelent nyelvtanokban kétféleképpen különböztetik meg az udmurt névragozás két típusát:

- a) egyes szerzők az élő és élettelen jelentő főnevek eltérő ragozása alapján két típust különböztetnek meg – 1. ragozási típus (az élő jelentő főnevek a helyjelölő esetekben nem ragozhatók) – 2. ragozási típus (az élettelen főnevek mindegyik esetben ragozhatók) [Žujkov 1933: 53–54, 57; Pozdeeva 1939: 38];
- b) a többiek viszont (az abszolút többség) F. J. Wiedemann irányát folytatják: az egyszerű és a birtokos ragozás alapján kétféle főnévragozást különböztetnek meg [Pozdeeva 1939: 44; Perevoščikov 1948: 404; 1956: 1293–1301; GSUJa 1962: 86; Alatyrev 1983: 568, 570 stb.]

3. Az esetrag és a birtokos személyrag elkülönítésében is vannak nézeteltérések.

3.1. Egyes szerzők munkáiban nincs elkülönítve az esetrag és a birtokos személyrag szimbiózisának alakja. F. J. Wiedemann a következőket írja udmurt nyelvтанában: „Das *ä* des Illativs bildet im Verbindung mit den Personalsuffixen *am, ad, az, amy, ady, azy* <...>”² „Mit dem Illativ wird der Inessiv ganz gleich gebildet <...>”³ (*jurta* ’házamba, házamban’, *sinmad* ’szemedbe, szemedben’, *knigajaz* ’könyvébe, könyvében’, *s’ulmady* ’szívetekbe, szívetekben’ és í. t.) [Wiedemann 1851: 46–47]; „Sehr häufig und wichtig ist dagegen Verbindung beider Suffixe im Accusativ, dessen besondere Endungen *ä* (y) und *ez* ja nur in diesem Falle gebraucht werden <...> Nach den verschiedenen Personen endigt <...> der Accusativ auf *mä, dä, zä – mez, dez, zez*”⁵ (*pimä* ’fiamat’, *kyschnodä* ’feleségedet’, *oskonzä* ’hitedet’, *wis’emmez* ’betegségünket’ stb.) [Wiedemann 1851: 49–50]; összehasonlítóképpen: Adess. *kerelen* (-ylen) ’városomnak’, Allat. *kerely* (-yly) ’városomnak’, Iness. – Illat. *karam* ’városomban’, ’városomba’, Elat. *karyštym* (-yškym) ’városomból’, Instr. *karemyny* (-ynymy) ’városunkkal’, Termin. *karožamy* ’városunkig’, Acc. *kardez* ’városotokat’ stb. [Wiedemann 1851: 135–138]. Ez az irányzat néhány későbbi udmurt nyelvészeti munkában is megjelent [GSUJa 1962: 88–89; Alatyrev 1983: 570–571].

3.2. Ezzel együtt egy későbbi munkájában F. J. Wiedemann megpróbálja elválasztani az esetragokat a birtokos személyragnál a birtokos ragozású főnevekben; itt inkább a birtokos személyragok módosulásait veszi figyelembe, nem az esetek allomorfiáit, pl.: „Im Illativ

1 „A komi nyelvben, mint az udmurtban, kétféle főnévragozás van – az egyszerű főnevek ragozása és a személyi vagy birtokosraggal rendelkező főnevek ragozása <...>.”

2 „Az illativusi *ä* birtokosragokkal kapcsolatot alkot: *am, ad, az, amy, ady, azy* <...>.”

3 „Az inessivus is az illativushoz hasonló módon képződik <...>.”

5 „Gyakori és fontos a két szuffixum összeolvadása az accusativusban, különös *-ä* (-y) és *-ez* (inkább *-es*. – V. K.), amelyek csak ebben az esetben jelennek meg. <...> A személytől függően az accusativus <...> *-mä, -dä, -zä – -mez, -dez, -zez* végződéseket kap.”

schlisst sich das Casussuffix zunächst an das zu declinierende Wort, und dann erst folgt die Personbezeichnung, welche mit einem eingeschobenen *t* so lautet: *tym, tyd, tyz, tymy, tydy, tyzy* <...>⁶ például: egyes szám 1. személyben *schorys'tym*, egyes szám 2. személyben *bordys'tyd*, egyes szám 3. személyben *korkas'tyz*; többes szám 1. személyben (nincs rá példa), többes szám 2. személyben *bordys'tydy*, többes szám 3. személyben *palas'tyz* [Wiedemann 1884: 47], azaz *-ys'-tym, -ys'-tyd, -, -ys'-tyz, -ys'-tymy* stb.; „Der *T e r m i n a t i v* hängt an das Casussuffix die Endungen *-am, -ad, -az – -amy, -ady, -azy* <...>”⁷ vagyis *-oz'-am, -oz'-ad, -oz'-az, -oz'-amy*, például: egyes szám 3. személyben *tyrtoz'az, puñoz'az* stb.; többes szám 2. személyben *potytoz'ady* [Wiedemann 1884: 49] (mint látható, nem mindegyik példa főnév, de történetileg a vizsgált morfémaíkhöz tartoznak).

Véleményem szerint az ilyen tagolás sem történeti, sem szinkrón szempontból nem teljesen megfelelő, de ennek ellenére a 20. század eleji legfontosabb nyelvtanokban és tankönyvekben is előfordul. [Jakovlev 1930: 22–23; Žujkov 1933: 63–64; Pozdeeva 1939: 48, 50 stb.]. Igaz, hogy egyes későbbi szerzők kétségbe vonják a birtokos személyragok határtalan változatosságát. A. A. Pozdeeva például a korábbi szerzőktől eltérően, a *t (m)* elemet nem a személyraghoz, hanem az esetraghoz sorolja (*-ысьт-ьм, -ысьт-ьд* stb.) [Pozdeeva 1972: 51–52; vö: Nikol'skaja et al. 1975: 48–49].

A következő táblázat az egyes nyelvészeknek az első személyű birtokos személyragos névszók és az esetragok tagolási lehetőségeire vonatkozó elképzeléseit szemlélteti (abban az esetben, ha a szerző elkülöníti az esetvégződést a birtokos szuffixumától, az előbbit félkövér betűtípussal jelölöm).

1. táblázat

Az udmurt birtokos névszóragozás esetragjainak tagolása az egyes szerzők munkáiban (1. személy)

Eset	Nyelvtanok					Saját javaslatom
	Wied. 1851:51–52	Jakovlev 1930: 22–23	Per. 1948: 410–411	GSUJa 1962: 88–89	Nik. 1975: 48–49	
Acc.	<i>-mä</i> <i>-mäz</i>	<i>-м-е</i> <i>-м-ец</i>	<i>-ме</i> <i>-мец</i>	<i>-ме</i> <i>-мец</i>	<i>-м-е</i> <i>-м-ец</i>	<i>-м-е</i> <i>-м-ец</i>
Adess./ Gen.	<i>-älen</i> <i>-mylen</i>	<i>-э-лЭН</i> <i>-МЫ-лЭН</i>	<i>-э-лЭН</i> <i>-МЫ-лЭН</i>	<i>-элЭН</i> <i>-МЫлЭН</i>	<i>-э-лЭН</i> <i>-МЫ-лЭН</i>	<i>-э-лЭН</i> <i>-МЫ-лЭН</i>
Abl.	<i>-äles'</i> <i>-myles'</i>	<i>-э-лЭСЬ</i> <i>-МЫ-лЭСЬ</i>	<i>-э-лЭСЬ</i> <i>-МЫ-лЭСЬ</i>	<i>-элЭСЬ</i> <i>-МЫлЭСЬ</i>	<i>-э-лЭСЬ</i> <i>-МЫ-лЭСЬ</i>	<i>-э-лЭСЬ</i> <i>-МЫ-лЭСЬ</i>
Allat./ Dat.	<i>-äly</i> <i>-myly</i>	<i>-э-лы</i> <i>-МЫ-лы</i>	<i>-э-лы</i> <i>-МЫ-лы</i>	<i>-элы</i> <i>-МЫлы</i>	<i>-э-лы</i> <i>-МЫ-лы</i>	<i>-э-лы</i> <i>-МЫ-лы</i>
Instr.	<i>-enym</i> <i>-enymy</i>	<i>-ЭН-ьМ</i> <i>-ЭН-ьМЫ</i>	<i>-ЭН-ьМ</i> <i>-ЭН-ьМЫ</i>	<i>-ЭНЬМ</i> <i>-ЭНЬМЫ</i>	<i>-ЭН-ьМ</i> <i>-ЭН-ьМЫ</i>	<i>-ЭНЬМ-М</i> <i>-ЭНЬМ-МЫ</i>

6 „Az elativusban a szóhoz elsőször az esetrag járul és utána következik a személyrag. Itt a személyrag előtt *t* protetikus hang jelenik meg: *tym, tyd, tyz, tymy, tydy, tyzy* <...>” [Wiedemann 1851: 47].

7 „A terminativus ragjához csatlakoznak a következő végződések: *-am, -ad, -az – -amy, -ady, -azy* <...>” [Wiedemann 1884: 49]

Abess.	- <i>ätek</i> - <i>mytek</i>	- <i>э-тэк</i> - <i>мы-тэк</i>	- <i>э-тэк</i> - <i>мы-тэк</i>	- <i>этэк</i> - <i>мытэк</i>	- <i>э-тэк</i> - <i>мы-тэк</i>	- <i>э-тэк</i> - <i>мы-тэк</i>
Adv.	- <i>äja</i> - <i>myja</i>	- <i>э-я</i> - <i>мы-я</i>	- <i>э-я</i> - <i>мы-я</i>	- <i>эя</i> - <i>мыя</i>	- <i>э-я</i> - <i>мы-я</i>	- <i>э-я</i> - <i>мы-я</i>
Iness.	- <i>am</i> - <i>amy</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>	- <i>ам</i> - <i>амы</i>	- <i>ам</i> - <i>амы</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>
Elat.	- <i>ys'tym</i> - <i>ys'tymy</i>	- <i>ысь-тым</i> - <i>ысь-тымьы</i>	- <i>ысьтым</i> - <i>ысьтымьы</i>	- <i>ысьтым</i> - <i>ысьтымьы</i>	- <i>ысьт-ым</i> - <i>ысьт-ымьы</i>	- <i>ысьты-м</i> - <i>ысьты-мы</i>
Egr.	—	- <i>ысен-ым</i> - <i>ысен-ымьы</i>	- <i>ысеньым</i> - <i>ысеньымьы</i>	- <i>ысеньым</i> - <i>ысеньымьы</i>	- <i>ысен-ым</i> - <i>ысен-ымьы</i>	- <i>ысеньы-м</i> - <i>ысеньы-мы</i>
Illat.	- <i>am</i> - <i>amy</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>	- <i>ам</i> - <i>амы</i>	- <i>ам</i> - <i>амы</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>	- <i>а-м</i> - <i>а-мы</i>
Ter- min.	- <i>oz'am</i> - <i>oz'amy</i>	- <i>оз-ям</i> - <i>оз-ямьы</i>	- <i>озям</i> - <i>озямьы</i>	- <i>озям</i> - <i>озямьы</i>	- <i>оз-ям</i> - <i>оз-ямьы</i>	- <i>озья-м</i> - <i>озья-мы</i>
Prol.	- <i>tim</i> - <i>timy</i>	- <i>тй-м</i> - <i>тй-мы</i>	- <i>этй-м</i> - <i>этй-мы</i>	- <i>этйм</i> - <i>этймы</i>	- <i>этй-м</i> - <i>этй-мы</i>	- <i>этй-м</i> - <i>этй-мы</i>
Appr.	—	—	- <i>э-лань</i> - <i>мы-лань</i>	- <i>элань</i> - <i>мылань</i>	- <i>э-лань</i> - <i>мы-лань</i>	- <i>э-лань</i> - <i>мы-лань</i>

Ebben a cikkben az udmurt birtokos ragozású főnevek toldalékainak elemzésével foglalkozom, összehasonlítva őket az egyszerű ragozásban jelentkező, azonos funkciójú morfémákkal. A további összehasonlítás céljából a komi és a komi-permják nyelvből (a mai tudományos nyelvtankönyvekből) is hozok néhány párhuzamos példát. [KPJa 1962; SKJa 1955].

4. Az udmurt főnévragozásban az allomorfofok variációit tekintve a tizennégy függőset két, mennyiségileg azonos csoportra osztható:

- 1) azok az esetek, amelyek mindkét főnévragozásban azonos toldalékokat kapnak (hét eset);
- 2) azok az esetek, amelyek a két főnévragozásban eltérő toldalékokat kapnak (hét eset).

4.1. Az első csoportba elsősorban helyhatározói esetek tartoznak. Ezeknek az esetrajjai a birtokos ragozásban rendszerint a szó végére kerülnek, vagyis ugyanabban a pozícióban találhatóak, mint az egyszerű főnévragozásban (kivéve a prolativusban):

- 1) Adessivus (Genitivus) *гурт-лэн* 'falunak' ~ *гурт-э-лэн* 'falumnak', *гурт-мы-лэн* 'falunknak';
- 2) Ablativus *гурт-лэсь* 'falutól' ~ *гурт-э-лэсь* 'falumtól', *гурт-мы-лэсь* 'falunktól';
- 3) Allativus (Dativus) *гурт-лы* 'falunak' ~ *гурт-э-лы* 'falumnak', *гурт-мы-лы* 'falunknak';
- 4) Abessivus *гурт-тэк* 'falu nélkül' ~ *гурт-э-тэк* 'falum nélkül', *гурт-мы-тэк* 'falunk nélkül';
- 5) Adverbialis *гурт-ъя* 'falu szerint' ~ *гурт-э-я* 'falum szerint', *гурт-мы-я* 'falunk szerint';

- 6) Prolativus *гурт-эти* 'falun keresztül' ~ *гурт-эти-м* 'falumon keresztül', *гурт-эти-мы* 'falunkon keresztül';
- 7) Approximativus *гурт-лань* 'falu felé, falu irányába' ~ *гурт-э-лань* 'falum felé, falum irányába' *гурт-мы-лань* 'falunk felé, falunk irányába';

A korábbi nyelvtanírók mind megegyeztek abban, hogy az ebbe a csoportba tartozó toldalékokat esetragra és birtokos személyragra lehet tagolni (1. az 1. táblázatot).

Az udmurt közeli rokon nyelveit vizsgálva ebbe a csoportba tartozik tizenhét komi-permják függőesetből tíz, és tizenhat komi-zürjén függő esetből tizenegy (1. a 2. táblázatot).

2. táblázat

A komi nyelvek eseteinek a végződés formájától függő csoportosítása a birtokos névszóragozásban

Csoport	Eset	Esetragok az egyes és többes számú 1. vagy 2. személyű birtokos személyragok mellett			
		komi-permják		komi-zürjén	
1.	Adess./Gen.	- <i>ö-лӧн</i>	- <i>нӧм-лӧн</i>	- <i>ӧй-лӧн</i>	- <i>нӧм-лӧн</i>
	Abl.	- <i>ӧ-лиць</i>	- <i>нӧм-лиць</i>	- <i>ӧй-лысь</i>	- <i>нӧм-лысь</i>
	Dat./ Allat.	- <i>ӧ-лӧ</i>	- <i>нӧм-лӧ</i>	- <i>ӧй-лы</i>	- <i>нӧм-лы</i>
	Comitat.	- <i>ӧ-кӧт</i>	<i>нӧм-кӧт</i>	- <i>ӧй-кӧд</i>	- <i>нӧм-кӧд</i>
	Abess.	- <i>ӧ-тӧг</i>	- <i>нӧм-тӧг</i>	- <i>ӧй-тӧг</i>	- <i>тӧг-нӧм</i>
	Comp.	- <i>ӧ-ся</i>	- <i>нӧм-ся</i>	–	–
	Consek.	- <i>ӧ-ла</i>	- <i>нӧм-ла</i>	- <i>ӧй-ла</i>	- <i>нӧм-ла</i>
	Appr.	- <i>ӧ-лань</i>	- <i>нӧм-лань</i>	- <i>ӧй-лань</i>	- <i>лань-нӧм</i>
	Egr.	- <i>ӧ-сянь</i>	- <i>нӧм-сянь</i>	- <i>ӧй-сянь</i>	- <i>сянь-нӧм</i>
	Termin. (1)	- <i>ӧ-ви</i>	- <i>нӧм-ви</i>	–	–
	(2)			- <i>ӧдз-ыд</i>	- <i>ӧдз-нӧм</i>
	Prol.			- <i>ӧд-ыд</i>	- <i>ӧд-нӧм</i> - <i>ти-ыд</i>
2a.	Instr.	- <i>на-м</i>	- <i>на-нӧм</i>	- <i>на-м</i>	- <i>на-нӧм</i>
	Elat.	- <i>си-м</i>	- <i>си-нӧм</i>	- <i>сьы-м</i>	- <i>сьы-нӧм</i>
2b.	Acc.	- <i>т-ӧ</i>	- <i>нӧм-т-ӧ</i>	- <i>т-ӧ</i>	- <i>нӧм-т-ӧ</i>
	Iness.	- <i>а-м</i>	- <i>а-нӧм</i>	- <i>а-м</i>	- <i>а-нӧм</i>
	Illat.	- <i>а-м</i>	- <i>а-нӧм</i>	- <i>а-м</i>	- <i>а-нӧм</i>
2c.	Prolat.	- <i>ӧття-м</i>	- <i>ӧття-нӧм</i>		
	Termin. (2)	- <i>ӧдзза-м</i>	- <i>ӧдзза-нӧм</i>		

3. táblázat

A permi nyelvek esetragjainak végződés szerinti osztályozása a 3. személyű birtokos névszóragozásban

Csoport	Eset	Esetragok az egyes és többes számú 1. vagy 3. személyű birtokos személyragok mellett		
		udmurt	komi-permják ⁸	komi-zürjén ⁹
1.	Adess.	-ЭЗ-ЛЭН -ЗЫ-ЛЭН	-ЫС-ЛӊН -НЫС-ЛӊН	-ЫС-ЛӊН -НЫС-ЛӊН
	Ablat.	-ЭЗ-ЛЭСЬ -ЗЫ-ЛЭСЬ	-ЫС-ЛӊСЬ -НЫС-ЛӊСЬ	-ЫС-ЛЫСЬ -НЫС-ЛЫСЬ
	Dat.	-ЭЗ-ЛЫ -ЗЫ-ЛЫ	-ЫС-Лӊ -НЫС-Лӊ	-ЫС-ЛЫ -НЫС-ЛЫ
	Abess.	-ЭЗ-ТЭК -ЗЫ-ТЭК	-ЫС-ТӊГ -НЫС-ТӊГ	-ТӊГ-ЫС -ТӊГ-НЫС
	Approx.	-ЭЗ-ЛАНЬ -ЗЫ-ЛАНЬ	-ЫС-ЛАНЬ -НЫС-ЛАНЬ	-ЛАНЬ-ЫС -НЫС-ЛАНЬ
	Aderb.	-ЭЗ-ЪЯ -ЗЫ-Я		
	Prolat.	-ЭТӊ-З -ЭТӊ-ЗЫ		-ӊД-ЫС -ӊД-НЫС
	Comparat.		-ЫС-СЯ -НЫС-СЯ	
	Consecut.		-ЫС-ЛА -НЫС-ЛА	-ЫС-ЛА -НЫС-ЛА
	Comitat.		-ЫС-КӊТ -НЫС-КӊТ	-ЫС-КӊД -НЫС-КӊД
	Egress.		-ЫС-СЯНЬ -НЫС-СЯНЬ	-СЯНЬ-ЫС -СЯНЬ-НЫС
	Termin. (2)		-ЫС-ВИ -НЫС-ВИ	
	(1)			-ӊДЗ-ЫС -ӊДЗ-НЫС
2a.	Instr.	-ЭНЫ-З -ЭНЫ-ЗЫ	-НА-С -НА-НЫС	-НА-С -НА-НЫС
	Elat.	-ЫСЬТЫ-З -ЫСЬТЫ-ЗЫ	-СИ-С -СИ-НЫС	-СЬЫ-С -СЬЫ-НЫС
	Egress.	-ЫСЕНЫ-З -ЫСЕНЫ-ЗЫ		

8 Felsorolás [KPJa 1962: 202] szerint.

9 Felsorolás [SKJa 1955: 151] szerint.

2b.	Acc.	-3-Э -3-ЭС	-с-ö -ныс-ö	-с-ö -ныс-ö
	Iness.	-а-3 -а-3ы	-а-с -а-ныс	-а-с -а-ныс
	Illat.	-а-3 -а-3ы	-а-с -а-ныс	-а-с -а-ныс
2с.	Termin. (1)	-о3я-3 -о3я-3ы	-öд3за-с -öд3за-ныс	
	Prolat. (2)		-öття-с -öття-ныс	

4.2. A második csoportba tartozó esetek három további alcsoportra oszthatók.

4.2.1. Azok az esetek, amelyeknél a birtokos főnévragozásban az egyszerű ragozás végződéseinek morfológiai variánsa jelenik meg. Ebbe a csoportba a következő három eset sorolható, amelyeknél az esetrag megelőzi a birtokos személyragot:

- 8) Instrumentalis *гурт-эн* 'faluvál' ~ *гурт-эны-м* 'falummal' *гурт-эны-мы* 'falunkkal';
- 9) Elativus *гурт-ысь* 'faluból' ~ *гурт-ысьты-м* 'falumból' *гурт-ысьты-мы* 'falunkból';
- 10) Egressivus *гурт-ысен* 'falutól' ~ *гурт-ысены-м* 'falumtól' *гурт-ысены-мы* 'falunktól';

Az udmurt nyelvtanok nem egységesek a tekintetben, hogy hol húzódnak a morfémahatárok a birtokos főnévragozásban. Az elativus esetében (*-ысьтым/-ысьтымы* stb.) egyes nyelvészek változatlan *-ысь* suffixumot különítettek el és a többi a birtokos személyraghoz sorolták (*-тым/-тымы* stb.) [Wiedemann 1851: 47; Jakovlev 1930: 22–23 és mások]. Mások pedig teljesen jogosan a *-м* elemet az esetrag részeként kezelték és a birtokos személyragot *ы*-vel kezdődő morfémaként határozták meg: *-ысьт-ым/-ысьт-ымы* stb. [Nikol'skaja et al. 1975: 48–49]. Hasonló módon különítették el az ehhez a csoportba tartozó többi esetenél a birtokos személyragot, azaz *ы* kezdettel: (*-эн* vagy *-ысен*)-*ым/-ымы*, (*-эн* vagy *-ысен*)-*ыд/-ыды*, (*-эн* vagy *-ысен*)-*ыз/-ызы* vagy anélkül [Kel'makov, Hännikäinen 1999: 78–79, 150, 165].

Diakrón és szinkrón nyelvészeti szempontból egyaránt célravezetőbbnek látom ennek az *ы* elemnek az esetraghoz történő sorolását, és ilyen módon a birtokos személyragok *-м/-мы*, *-д/-ды* (*-ты*), *-з/-зы* (*-сы*) formában való elkülönítését. Ez nem annyira az egyes számú birtokos ragozás esetén (főleg a 2. és a 3. személyben) jelentkező birtokos személyragok alakjával indokolható (ezek a ragok mássalhangzós *-м*, *-д*, *-з*, valamint magánhangzós *-ед/-ыд*, *-ез/-ыз* kezdettel is rendelkeznek), hanem azzal, hogy a többes számú birtokosnál jelentkező személyragok az esetek túlnyomó többségében (a tárgyesetet kivéve) kizárólag a standard *-мы*, *-ды* (*-ты*), *-зы* (*-сы*) formában vannak rögzítve, illetve ilyen formában értelmezhetők.

Habár ebben a csoportban az esetragok a birtokos, illetve egyszerű ragozásban némileg különböznek, ennek ellenére történetileg ezek a formák azonosak; azért térnek el egymástól, mert a birtokos ragozásban bizonyos körülmények miatt az esetragok megőrizték a korábbi változatukat, szemben az egyszerű ragozással.

A komi nyelvekben ebbe a csoportba két eset sorolható: az instrumentalis és az elativus (l. a 2/2a; 3/2a táblázatot).

4.2.2. A második alcsoportba tartozik az a három eset, amelyekben a birtokos névszóragozásban más morféma járul a tőhöz, mint az egyszerű ragozásban (ezek a morfémák történetileg nem azonosak egymással):

- 11) Accusativus *зурт-эз* 'falut' ~ *зурт-м-е* 'falumat', *зурт-м-ец* 'falunkat';
- 12) Inessivus *зурт-ын* 'faluban' ~ *зурт-а-м* 'falumban', *зурт-а-мы* 'falunkban';
- 13) Illativus *зурт-э* 'faluba' ~ *зурт-а-м* 'falumba', *зурт-а-мы* 'falunkba'.

A komi nyelvekben ebbe a csoportba ugyanazok az esetek tartoznak, mint az udmurtban, sőt az inessivus és az illativus végződése mind a három nyelvben azonosak (l. a 2/2b. táblázatot).

4.2.3. A harmadik alcsoportot az udmurtban egyetlen eset képviseli, amelyben a birtokos névszóragozás ragja két morfémból tevődik össze, méghozzá az egyik az egyszerű névszóragozásból, a másik a birtokos névszóragozásból származik:

- 14) Terminativus *зурт-озь* 'falug' ~ *зурт-озя-м* 'falumig', *зурт-озя-мы* 'falunkig', ahol -*озя*- < Termin. -*оз'*- (az egyszerű ragozás) + Illat.-Iness. -*а*- (birtokos névszóragozás).

A komi-zürjén nyelvben ilyen struktúrájú toldalékok nincsenek. A komi-permják nyelvben ebbe a csoportba két eset tartozik: a prolativus és a terminativus (l. a 2/2b. táblázatot). Ezekben, mint az udmurtban is, az -*а*- morféma szerepel. Ez pedig mindegyik permi nyelvben a birtokos ragozásban az illativus-inessivus esetekhez kapcsolódik.

5. A fentebb bemutatott anyag alapján néhány előzetes következtetésre nyílik lehetőség.

5.1. Az udmurt nyelvben kétségtelenül kétfajta főnévragozás van: az egyszerű és a birtokos főnévragozás. Az úgynevezett birtokos főnévragozás nem egyszerűen a birtokos személyragos főnevek ragozása, mint például a többes számú főnevek ragozása vagy egy főnévből valamely szuffixummal képzett származékszó ragozása, hanem valóban különálló és az egyszerű főnévragozástól jelentősen eltérő főnévragozás. Ez a következőkben foglalható össze:

- 1) több esetben (a tizennégy függő esetből hétben) a birtokos főnévragozásban az esetragok eltérnek az egyszerű ragozásaitól;
- 2) a birtokos személyrag és az esetrag sorrendje nem állandó, hanem a konkrét esettől függ:
 - a) hét függő esetben (accusativus, adessivus, ablativus, allativus, abessivus, adverbialis, approximativus) egyenes a sorrend: **Px + Cx**;
 - b) a többi hét esetben (instrumentalis, inessivus, illativus, elativus, egressivus, terminativus és prolativus) fordított a sorrend: **Cx + Px**;
- 3) a konkrét esettől függően a birtokos személyrag is variálható, főleg egyes szám első személyben: vagy az elsődleges formájában jelenik meg (-*м*), vagy a másodlagosban – (-*э/-е*); sőt az elsődleges variáns főleg a fordított sorrendű (Cx + Px) esetekben fordul elő, kivéve az accusativust. A többi egyes számú (második és harmadik) személyben, valamint a többes számnak mind a három személyében hasonló történeti változatosság nem jellemző, bár morfonológiai váltakozás nem lehetetlen, például: All. *зурт-эд-лы* 'faludnak' ~ Iness.-Illat. *зурт-а-д* 'faludban, faludba', stb.

5.2. Az egyszerűtől különböző, saját típusú birtokos személyragos főnévragozás főképp az udmurtban fordul elő, a komi-zürjénben alig van eltérés; a komi-permják nyelv pedig ebben a

tekintetben a kettő között van. A tudományos komi nyelvtanokban a kétféle főnévragozásról való felfogás nem egyértelmű.

A komi-zürjén nyelvtanokban ellentmondásos állításokat találunk a kétféle főnévragozásról. Egyrészt: „A komi nyelvben *két típusú főnévragozás van* (itt és a továbbiakban a dőlt betűs kiemelés tőlem származik: V. K.): a határozatlan (birtokos személyrag nélküli) és a határozott birtokos főnévragozás” (határozott – birtokos ragokkal). Másrészt a következő bekezdésben ezt találjuk: „A komi nyelvben tizenhat eset van, amelyeknek ragjai nem térnek el az egyes és a többes számban. Az összes főnév egy ragozási típusba tartozik, azaz a komi nyelvben csak *egy főnévragozás van*” [SKJa 1955: 137]. Az utóbbi megjegyzésük megerősítéseként a szerzők példaként hozzák fel a *морп* 'ember' és a *өп* 'erdő' szó ragozási paradigmáit [SKJa 1955: 137–138].

Az adott idézet logikai összefüggéseinek a hiánya a következőben mutatkozik meg:

- 1) egyrészt, ha a szerzők a „határozott birtokos személyragos” és „határozatlan” főnévragozások között csak a birtokos személyrag meglétében vagy ennek hiányában látják a különbséget, és nem az egyes esetek alakjának sajátosságai között, akkor lényegében nincs szükség két főnévragozási típus elkülönítésére;
- 2) másrészt az az állítás, hogy egy ragozási paradigma létezik, abból következik, hogy a szerzők mechanikusan átvesszik azokat a kritériumokat, amelyek az oroszban szükségessé teszik a különböző ragozási típusok elkülönítését. Az orosz, német és más indoeurópai nyelvekben a szótó végződésétől függ az esetvégződés, a komi nyelvben viszont a főnév szótári alakjának a végződése nem befolyásolja az esetragokat.

A komi-permják nyelvről hasonlóképp a következőt állítják: „A komi-permják nyelvben csak egy főnévragozás van, azaz az összes főnévnek csak egy ragozása van, az egyes és többes számban, valamint a birtokos személyragos vagy anélküli alakban” [KPJa 1962: 200]. Tény, hogy a komi-permják nyelvben a két számban a ragok nem térnek el egymástól, mégis a birtokos személyragos főnevek ragozásának egyezése a személyrag nélküliek ragozásával a főnti mondatok alapján nagyon is kétséges. Következésképpen nehéz lenne nem elismerni két külön főnévragozási típus meglétét a komi-permjákban.

5.3. Bizonyos esetekben a ragozástól függően változó morfémák mind a három permi nyelvben egybeesnek:

Accusativus: udm. *-ə3/-e3*, *-b13*, kp., kz. *-öc* ~ udm. *-ə*, kp., kz. *-öc*, *-ö*;

Inessivus: udm., kp., kz. *-b11* ~ udm., kp., kz. *-a*;

Illativus: udm. *-ə/-e*, kp., kz. *-ö* ~ udm., kp., kz. *-a* stb.

Ez valószínűleg azt bizonyítja, hogy a párhuzamos fejlődést mutató, kétféle típusal rendelkező főnévragozás gyökerei a közpermi korig nyúlnak vissza.

5.4. Az udmurt nyelv birtokos főnévragozása inkább a komi-permják esetrendszerhez hasonlít, mint a komi-zürjénhez (l. a 4. csoportba tartozó eseteket), aminek valószínűleg az a magyarázata, hogy ennek a nyelvi jelenségnek a kialakulása areális hátterű.

Felhasznált irodalom

- ALATYREV 1983 – Алатырев, В. И.: Краткий грамматический очерк удмуртского языка // Удмуртско-русский словарь: Около 35 000 слов / НИИ при Сов. Мин. АССР. М.: Русский язык, С. 561–591.
- GSUJA 1962 – ГСУЯ – *Грамматика современного удмуртского языка: Фонетика и морфология* / Удм. НИИ ист., экон., яз. и лит. Ижевск: Удм. кн. изд-во, 376 с.
- ŽUKOV 1933 – Жуikov, С. П.: Учебник удмуртского языка: Для русских ФЗС и ШКМ 5 и 6 гг. обучения. Ижевск: Удм. гос. изд-во, 117 с.
- KPJA 1962 – КПЯ – *Коми-пермяцкий язык: Введение, фонетика, лексика и морфология*. Кудымкар: Коми-перм. кн. изд-во, 340 с.
- MOGILIN 1786 – Могилин, М.: Краткой отяцкія Грамматики опытъ = Опыт краткой удмуртской грамматики / Отв. ред. Л. Е. Кириллова; Прил. – Т. И. Тепляшиной. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН, 1998. 203 с.
- NIK(OL'SKAJA) ET AL. 1975 – Никольская и др.: Никольская, Г. Н. – Поздеева, А. А. – Тараканов, И. В. – Яшина, Р. И.: Удмурт кыл: 5-6 классъёслы / Огъя редакциез Г. Н. Никольскаялэн. Ижевск: Удмуртия, 212 б.
- PER(EVOŠČIKOV) 1948 – Перевошиков, П. Н.: Краткий очерк грамматики удмуртского языка (синтаксис, лексикология, морфология) // Удмуртско-русский словарь: Около 15 000 слов / НИИ ист., яз., лит. и фолькл. при Сов. Мин. Удм. АССР. М.: ГИИНС, С. 369–446.
- PER(EVOŠČIKOV) 1956 – Перевошиков, П. Н.: Краткий очерк грамматики удмуртского языка (синтаксис, лексикология, морфология) // Русско-удмуртский словарь: Около 40 000 слов / Удм. НИИ ист., яз., лит. М.: ГИИНС, С. 1271–1360.
- POZDIEVA 1939 – Поздеева, А. А.: Удмурт кыл грамматика. Нырысети локетэз: Фонетика но морфология / 2-тиез изд. Ижевск: Удмуртгосиздат, 120 б.
- POZDIEVA 1972 – Поздеева, А. А.: Удмурт кыл грамматика. Нырысети локетэз: Фонетика но морфология: 5 но 6 классъёслы. Ижевск: Удмуртия, 176 б.
- SKJA 1955 – СКЯ – Современный коми язык. Часть первая: Фонетика. Лексика. Морфология. Сыктывкар: Коми кн. изд-во, 312 с.
- Soč. = Соч. 1775 – *Сочинения принадлежащая къ грамматикъ вотскаго языка*. Въ Санктпетербургъ при Императорской Академіи наук 1775 года. 113 с. [В кн.: Первая научная грамматика удмуртского языка / Удм. НИИ ист., экон., лит. и языка при Сов. Мин. Удм. АССР. Ижевск: Удмуртия, 1975. С. 3–15 + 113 + 17].
- TARAKANOV 1997 – Тараканов, И. В.: Функции и значения л-овых падежей в удмуртском языке // Пермистика 4: Пермские языки и их диалекты в синхронии и диахронии: Сб. статей / Удм. гос. ун-т. Кафедра общего и финно-угорского языкознания. Ижевск, С. 161–168.
- JAKOVLEV 1930 – Яковлев, И. В.: Удмурт кылрадъян (Элементарная грамматика вотского языка) / 2-е изд. Ижевск: Удкнига, 80 б.
- KEL'MAKOV V., HÄNNIKÄINEN S. 1999: Udmurtin kielioppia ja harjoituksia (=Aruneuvoja suomalais-ugrialaisten kielten opintoja varten XIV). Helsinki, 319 s.
- WIED(EMANN). 1851 – Wiedemann, F. J.: Grammatik der wotjakischen Sprache nebst einem kleinen wotjakisch-deutschen und deutsch-wotjakischen Wörterbuche. Reval, 390 S.
- WIED(EMANN). 1884 – Wiedemann, F. J.: Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. St.-Petersburg, 255 S.